

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:44
sssjournal.com

pp.4974-4995
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 04/08/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 23/09/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 23.09.2019

AMASYA YÖRGÜÇ PAŞA KÜLLİYESİ'NDEN GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN YAPILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF BUILDINGS THAT HAVEN'T SURVIVED IN PRESENT FROM AMASYA YÖRGÜÇ PASHA COMPLEX

Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN

Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5975-1552>

Öğr. Gör. Ferruh TORUK

Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9851-4269>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1738>

Reference : Dikmen, Ç.B. & Toruk, F. (2019). "Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi'nden Günümüze Ulaşamayan Yapıların Değerlendirilmesi", International Social Sciences Studies Journal, 5(44): 4974-4995

ÖZ

Yörgüç Paşa Çelebi Mehmet tarafından Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Osmancık bölgelerini içine alan Rumeli vilayetine beylerbeyi olarak atanmış (826H/1423M) ve Çelebi Mehmet'in oğlu II. Murat'a lalalık yapmış bir Osmanlı paşasıdır. Anadolu'da Yörgüç Paşa tarafından pek çok yapı inşa edilmiştir. Bu yapılardan biri de Yörgüç Paşa'nın 834H/1430M yılında Amasya'da adına inşa ettirmiş olduğu Yörgüç Paşa Külliyesidir. Külliye günümüzde aktif olarak kullanılan cami ve camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış olan medrese, hamam, imaret ve han yapılarından oluşmaktadır. Bu çalışma Yörgüç Paşa'nın Amasya'da inşa ettirdiği Yörgüç Paşa Külliyesi'nden günümüze ulaşamamış olan han, hamam, imaret ve medrese yapılarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defterleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Yörgüç Paşa ve ailesine ait vakfiyeler araştırılmış, Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi'nden günümüze ulaşamayan yapılar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Yörgüç Paşa, Yörgüç Paşa Külliyesi

ABSTRACT

Yörgüç Pasha is an Ottoman Pasha who was appointed to beylerbeyi to Rumeli where consist of Amasya, Tokat, Sivas, Çorum and Osmancık Region and appointed to lala for Çelebi Mehmet's son II. Murat by Sultan Çelebi Mehmet. There are many buildings built by Yörgüç Pasha in Anatolia. One of these structures is in the name of Yörgüç Pasha Complex built by Yörgüç Pasha in 834H/1430M in Amasya. Complex to be formed mosque and mosque-dependent tomb that active using in present and haven't survived khan, bath, imaret and madrasah. This study aims to introduce haven't survived madrasah bath, imaret and khan from Amasya Yörgüç Pasha complex (826H/1423M), built by II. Murat in the name of Yörgüç Pasha. Within the scope of the study, are searched Archive of Prime Ministry, registrar of mortgages, General Head Office of Vakıflar, act of foundations of Yörgüç Pasha and his family, and buildings haven't survived in present from Amasya Yörgüç Pasha Complex within the complex buildings comparative evaluated.

KeyWords: Amasya, Yörgüç Pasha, Yörgüç Paşa Complex.

1. GİRİŞ

Yörgüç Paşa; 1414 yılında Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Osmancık bölgelerini içine alan Rumeli vilayeti beyi ve 826H/1423M tarihinde Rumeli Beylerbeyi olarak görevlendirilmiş Çelebi Mehmet'in oğlu II. Murat'a lalalık yapmış bir Osmanlı paşasıdır (Hüsamettin 1927:191, Akyurt 1947: 33; Demiral 1954: 70; Anonim 1948: 246; Uzunçarşılı 1968: 396; Anonim 1981: 425; Süreyya 1996: 1703, Toksoy 1999: 677; Solakzade 1989: 235). Yörgüç Paşa'nın adı, doğum yeri, tarihi ve kimliğine ilişkin olarak kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, yayınlarda ve arşiv kayıtlarında farklı görüşlere rastlanmaktadır (URL 1). Paşa'nın Türk olmadığını ve devşirme olarak sarayda yetiştiğini (Uzunçarşılı 1927:28; Şimşirgil 1995:460), baba adından hareketle Slav asıllı olduğunu ve adının Slavca Yorgi'nin oğlu anlamında Jorgiç'ten geldiğini (URL 1) aktaran kaynaklar bulunmaktadır. Ancak Amasya'da adı ile anılan külliye'deki yapılardan günümüze ulaşabilen ve aktif olarak kullanılan caminin (Yörgüç Paşa Cami) portalı üzerinde Muharrem 834H/Temmuz 1430M tarihli kitabede yer alan "...Yörgüç/Yurguç (Yörgüç) İbn Addillâh el Atâbeki..." ifadesinden Yörgüç Paşa'nın Atabek Abdullah adında bir kişinin oğlu olduğu anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı 1927: 117, Eldem 1911: 431; Tüfekçioğlu 1997: 221; Toruk 2002: 82-83). Yörgüç Paşa'nın Rumeli vilayetinde göçebe olarak yaşayan ve merkezi otoriteye girmeye direnen Moğol ve Türkmen nüfus ile Kızılıkocaoğulları olarak anılan eşkıya grubunu kontrol altında tuttuğunu (Hoca Sadettin Efendi 1999: 157; Solakzade 1989: 215; Toruk 2002: 61-63; 2005: 109), Canik beyi Alpaslan'ın oğlu HüsamettinBey'den Canik Kalesi'ni aldığını (Hoca Sadettin Efendi 1999: 163-164; Aşıkpaşaoğlu 1992: 95; Solakzade 1989: 218-219; Hüsamettin1927: 202; Toksoy 1999: 677; Neşri 1995: 603; Toruk 2002: 64-65; 2005: 111-112) ve siyasi başarıları nedeniyle adına sikke bastırma izni ile ödüllendirildiğini (Ayverdi 1989a: 215; Anonim 1948: 246; Akyurt 1947: 33; Toruk 2002: 65; 2005: 112) aktaran kaynaklar da bulunmaktadır. Yörgüç Paşa'nın -detaylı bilgi vermeksizin- 1436 yılında Amasya'da vefat ettiğini aktaran bir kaynak (Toksoy 1999: 677) ile Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi'nden günümüze ulaşabilen ve aktif olarak kullanılan Yörgüç Paşa Cami'ye bağımlı türbedeki mezar taşında yazılan tarihten (21-30 Zilhicce 845H/2-12 Mayıs 1442M) başka bir veri bulunmadığından, Amasya'da vefat ettiği ve yaptırdığı camiye bağımlı türbeye defnedildiği düşünülmektedir (Uzunçarşılı 1927: 116-118; Akyurt 1947: 33; Ayverdi 1989a: 223; Gün 1993: 49; Aydoğdu 1997: 28; Toruk 2002: 103; 2005: 112; URL 1,2).

Yörgüç Paşa adına inşa edilmiş yapılar arasında Paşa'nın İskilip ve Tokat'ta yaptırdığı hamam ve yine Tokat'ta yaptırdığı bir han, Amasya dışında Gümüşhacı Köyü, Vezirköprü, Kavak ve Havza'da yaptırdığı cami ile Amasya'da yaptırmış olduğu cami, camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış ve camiye bağımlı han, hamam, imaret ve medreseden oluşan Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi sayılabilir (Toruk 2002: 66-72, 114-118; 2005: 113-133, URL 2). Yörgüç Paşa'nın Amasya'da inşa ettirdiği ve kendi adı ile anılan külliye'nin cami ve camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış hamam, han, imaret ve medrese yapılarından oluştuğu bilinmektedir. Yörgüç Paşa Cami ve camiye bağımlı türbenin külliye'den günümüze ulaşamayan yapılar ile eş zamanlı ve/veya yakın tarihlerde yapılmış olabileceği düşünülerek çalışmada Yörgüç Paşa Cami ve türbesinden söz edilmekle birlikte, çalışma külliye'den günümüze ulaşamamış olan hamam, han, imaret ve medrese yapılarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Yörgüç Paşa Cami'nin inşa kitabesine değinilmiş, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defterleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Yörgüç Paşa ve ailesine ait vakfiyeler araştırılmış, Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi'nden günümüze ulaşamayan yapılar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2. YÖRGÜÇ PAŞA VE AİLESİ TARAFINDAN İNŞA ETTİRİLEN YAPILARIN VAKFİYELERİ

Yörgüç Paşa ve ailesinin Amasya, Samsun, Tokat, Gümüşhacı Köyü, Köprü, Havza ve İskilip'te birçok dini ve sosyal yapı inşa ettirdiğini aktaran kaynaklar ve vakfiyeler bulunmaktadır. Paşa ve ailesi tarafından inşa edilen yapılar arasında kardeşi Hızır Hayrettin Paşa'nın Amasya'da kendi adıyla anılan mahallede 1465-1466 yıllarında inşası tamamlanan cami, medrese, mektep, zaviye, hamam ve çeşmeler (Hüsamettin1986: 109), Recep Mahallesi'nde bir zaviye (Hüsamettin1986: 113) ve Samsun'da bir cami (Yılmaz 1990: 24); Paşa'nın ilk eşinden doğan Mustafa Bey'in Amasya'da amcası Hızır Hayrettin Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın adıyla anılan mahallede günümüzde de kullanılan bir hamam (Hüsamettin1911: 169; Ayverdi 1989a: 228-229) ile Havza'da 1436-1437 yıllarında cami, imaret ve hamamdan oluşan bir külliye (VGMA Çeviri Defter No: 747, Sıra No: 246; Hüsamettin1911: 365; Ayverdi 1989a: 497-503; Gürbüz 1993: 240) ve Paşa'nın Amasya'da kendi adına yaptırmış olduğu külliye ile Amasya'da bir hamam, Amasya dışında günümüze ulaşabilen Vezirköprü, Kavak ve Havza'da yaptırdığı cami ve imaret, İskilip ve Tokat'ta yaptırdığı hamam ve yine Tokat'ta yaptırdığı bir han sayılabilir (Toruk 2005a: 113-133, URL 2).

Yörgüç Paşa ve ailesi tarafından inşa ettirilen dini ve sosyal işlevli yapılar vakfiye metinleri ve tahrir defterlerinde yer almaktadır. Bu yapıların yapım tarihleri, işletme ve bakım masraflarını sağlamak için

kullanılacak tarım arazileri, çok sayıda hamam, sebze bahçesi, han ve mağazalar vakfiyelerde belirtilmiştir (URL 2) görülmektedir. Paşa'nın 840H/1437M tarihli vakfiyesi (VGMA Defter No:747 Sıra No: 245 s. 352-355) 1950 yılında ve Yörgüç Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'in 840H/1437M tarihli vakfiyesi ise (VGMA Defter No: 747, Sıra No: 247) 1951 yılında Osman Keskiöğlu tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir (Toruk 2006: 18-26). Ayrıca Paşa'nın kardeşi Hayrettin Hızır Paşa'nın Rebiülevvel 870H/21 Eylül 1466M tarihli vakfiyesi de (VGMA Mücedded Anadolu: Defter No: 609 Sıra No: 272 s. 228-29) A. Sami Yücesoy tarafından 1946 yılında günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Vakfiyeler çevirisi ile birlikte VGMA'den fotokopi şeklinde temin edilmiştir. (Toruk 2002: 9-12; URL 2).

3. AMASYA YÖRGÜÇ PAŞA KÜLLİYESİ

Yörgüç Paşa'nın 834H/1430M tarihli vakfiyesine göre (VGMA Defter No:747 Sıra No: 245 s. 352-355; Toruk 2006: 18-26; URL 1-5) Amasya Gökmedrese Mahallesi'nde inşa ettirdiği, kendi adı ile anılan külliye; günümüzde aktif olarak kullanılan Yörgüç Paşa Cami ve camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış han, hamam, imaret ve medrese yapılarından oluşmaktadır. Külliye'nin bulunduğu mahalle doğuda Şamice ve güneyde Şeyh Kırık mahalleleri, kuzeyde Yeşilirmak, batıda ise yol ve mezarlık ile çevrilidir. Bu alanın önce Güdül Mahallesi (Hüsamet'in1986: 132), 665H/1266M yılında Amasya Valisi olan Emir Seyfeddin Torumtay'ın Gökmedrese olarak bilinen bir cami ve medrese yaptırmışından sonra günümüzde olduğu gibi Gökmedrese Mahallesi ve 1523 tarih ve 387 numaralı Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri'nde ise Yörgüç Paşa Mahallesi olarak anıldığı görülmektedir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri Defter No: 387; Gürbüz 1993; Şimşirgil 1996: 84; Toruk 2002: 117; URL 2).

Vakfiyede külliye için "... menzilin hudutları; batı hizasında nehre akan sur ile kuzey tarafında sahra, güney tarafında yol ve doğudan çıkmaz sokak ile sınırlıdır. Halis malından etrafı sur ile çevrilmiş bir hane kurup bina etti ki kubbeli evler ve yüksek sofalar vardı. Orada akar pınarlar vardı. Etrafına kadehler konulmuştu. Latif su ve havuz ile güzel bir mahsen vardı. Bu dâr (yer) Amasya şehrinin dışında Taramtiye (Torumtay) medresesinin hizasındadır. Geniş fezada hoş, suyu nazir göye doğru yükselmiş, bahçeler ve bağlar arasında idi. İçi aydın dışı sur ile çevrilmişti. Buna imaret ismi verilmişti. ... Vakfın mahallesinde kâin bir kış evi, bir mahzen, bir ahır, bir taşlık ..." ifadeleri bulunmaktadır (VGMA Defter No: 747, Sıra No: 245: 354; Toruk 2002: 6-9; 2006: 18-25). Külliye'den günümüze ulaşabilen cami ve türbenin doğu, batı ve güney yönlerinde yüksek istinat duvarları, kuzey yönünde ise alçak taş duvarla çevrili bahçe içerisinde olması, Hüsamet'in külliye'nin özgün halinde de duvar ile çevrilmiş bir bahçe ve özel bir alan içerisinde olduğu savını güçlendirmektedir (Hüsamet'in1986: 133).

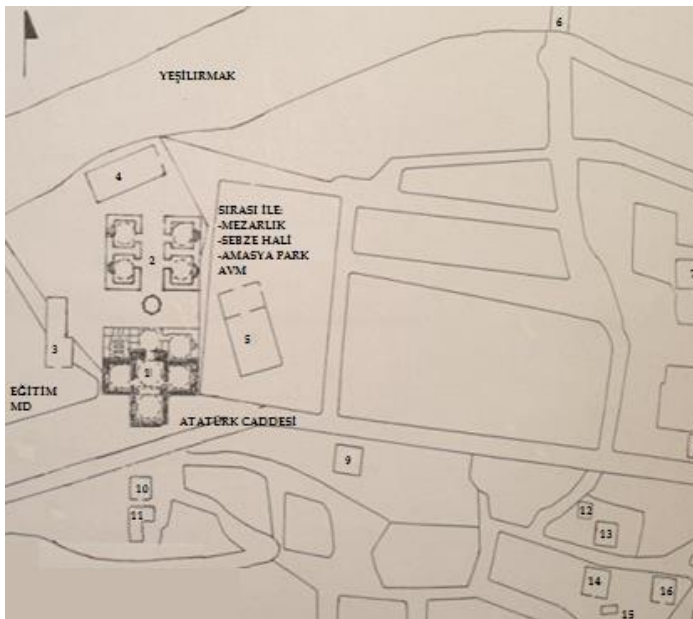
Yörgüç Paşa Külliyesi için ayrılan alan Yeşilirmak'ın güneyinde, kot olarak Gökmedrese Selçuklu anıtları ile Torumtay Türbesi'nden aşağıda konumlanmaktadır. Özgün halinde külliye'deki yapılar ile güneydeki Torumtay Türbesi ve Gökmedrese Cami'nin fiziksel bağlantısı sağlanırken, süreç içerisinde güney yönünde açılan Atatürk Caddesi ile bu bağlantı kesilmiştir. Külliye'nin inşa edildiği alanın kuzeyinde Yeşilirmak fiziki bir eşik oluşturmaktadır. Yörgüç Paşa Cami ve türbesinin doğusunda, yıkılan sebze halinin yerine 2015 yılında yapılan Amasya Park Alışveriş Merkezi; oran ve gabarisi ile caminin kentin doğusundan ve çevreden algılanmasını güçlendirmekte ve olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde cami ve türbenin batısında Eğitim Müdürlüğü Binası'nın da yapıları ölçek olarak ezdiği görülmektedir. Yörgüç Paşa Cami ve türbesinin güneyinde geleneksel kent dokusunun korunduğu, külliye alanının doğusunda ise korunacak çeşme, türbe ve mescit gibi anıtsal yapılar bulunmaktadır. Yapılan literatür araştırması sonucunda Yörgüç Paşa külliyesi içerisinde yer alan ve günümüzde aktif olarak kullanılan cami ve türbe (Fotoğraf 1A ve 1B) ile günümüze ulaşamamış han, hamam, imaret ve medrese yapılarının külliye'nin özgün halinde nasıl konumlandığına ilişkin ölçeksiz Restitüsyon Krokisi hazırlanmıştır (Şekil 1). Külliye'den günümüze ulaşamayan hamam, han, imaret ve medrese yapıların Yörgüç Paşa Cami ve camiye bağımlı türbe ile eş zamanlı ve/veya yakın tarihlerde yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada Yörgüç Paşa Cami ve türbesinden söz edilmekle birlikte, külliye'den günümüze ulaşamayan yapılara referans olması açısından daha çok cami ve türbenin inşa kitabesine değinilmiştir.

Fotoğraf 1.A. Amasya Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Konum (URL 6),

Fotoğraf 1.B. Çevre/Bahçe Duvarı İçerisinde Cami ve Türbe (VGMA)

Sıra No	Yapı Adı
1	Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi
2	Yörgüç Paşa Medresesi
3	Yörgüç Paşa Hamamı
4	Yörgüç Paşa İmareti
5	Yörgüç Paşa Hanı
6	Meydan Köprüsü
7	Recep Çelebi Türbesi
8	Şehzadeler Türbesi
9	Danışmentoğlu Sarayı
10	Toruntay Türbesi
11	Gökmedrese Cami
12	Halifet Gazi Türbesi
13	Halifet Gazi Medresesi
14	Kadılar Türbesi
15	Kadılar Çeşmesi
16	Şahgeldi Paşa Türbesi

Şekil 1. Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi, Restitüsyon Krokisi (Ölçeksiz)
(Toruk 2002 üzerinden yeniden çizilerek güncellenmiştir)

3.1. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi

Yörgüç Paşa'nın 840H/1437M tarihli vakfiyesinde (VGMA Defter No:747 Sıra No: 245 s. 352-355) tanımlanan caminin inşa edildiği dönemde, günümüzde caminin doğusunda kalan alanda Bayram Beyzade Melik Bey olarak tanınan İsmail Bey'in 819H/1416M tarihinde yaptırmış olduğu zaviye ile -kimlere ait olduğu bilinmeyen- küçük bir hazirenin yer aldığı ve külliye daha sonra Mehmet Efendi tarafından 1245H/1829M yılında bir mescit yapıldığı, cami ve camiye bağımlı türbenin önce ahşap, sonra kâgır olarak inşa edildiği, 1939 Erzincan depreminin etkisi ile hasar gördüğü ve 1946 yılında onarıldığı bilinmektedir (URL 1, 2). Yörgüç Paşa Cami ve türbesinin kuzeyinde, avluda ve camiye 7.30 m. uzaklıkta üzeri kurşun kaplı ahşap bir şadırvan ile bahçenin kuzeybatısında, son dönemlerde yapılmış bir tuvalet yer almaktadır (Fotoğraf 2). Kuzeyden güneye 0.80 m. kot farkı bulunan bir arazi üzerinde konumlanan cami ve türbeye güney, kuzey ve doğu yönünde taş basamaklı merdivenler ile ulaşılmaktadır.

Fotoğraf 2. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi, Kuzey Cephe, Şadırvan ve Tuvalet (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

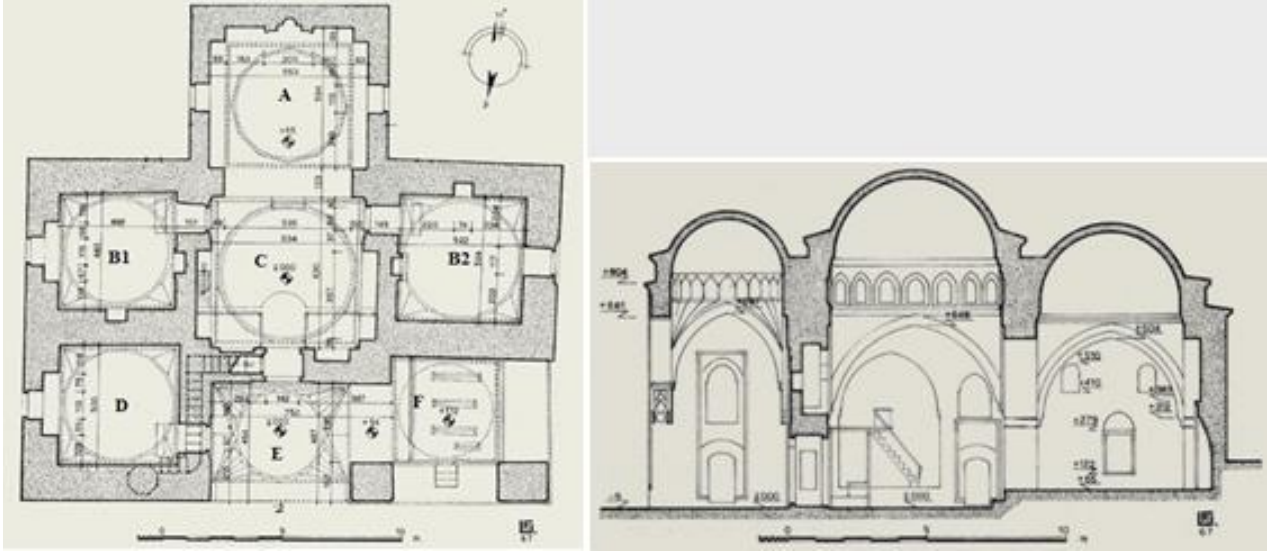
Yörgüç Paşa Cami ve camiye bağımlı türbe alışılmış cami plan şemasından farklı, tabhâneli/zâviyeli olarak anılan ve Amasya'da sık görülen ters T planlı (yan mekânlı) örneklerdendir (URL 1, 2). Kuzey yönünden büyük bir bir kemerle tanımlanan, üzeri kubbe formu eyvandan (E) ulaşılan yapı; dikdörtgen formu, güneyde yükseltilmiş mihrap (A), ortada büyük kubbeli ana ibadet mekânı (C), bu mekânın doğu ve batısından ulaşılan, üzeri kubbeli (tabhâne) yan mekânlar (B1, B2) ve batı yönünde içerisinde üç yönden açıklıklı bir seki ile yükseltilmiş dört kabir (Yörgüç Paşa, oğlu Sinan Paşa, kızları Hundi Hatun ve Sitti Hatun'a ait) bulunan türbeden (F) oluşmaktadır (Şekil 2). Eyvanın doğusunda bir kapıdan ulaşılan üzeri kubbeli mekânın (D), günümüze ulaşamayan medresesinin dershanesi (manastır) olduğu düşünülmektedir. Caminin günümüze ulaşamayan özgün minaresinin yerine sonradan, cami giriş kapısının doğusundaki kapıdan, taş bir merdiven ile kuzey yönünde tonozlar üzerinden yükselen, küçük, ahşap ve balkonlu minare inşa edilmiştir (Fotoğraf 3). Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi külliye için hazırlanan ölçeşiz Restitüsyon Krokisinde 1 numaralı yapı olarak işlenmiştir (Bkz. Şekil 1).

Fotoğraf 3. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Doğu, Batı, Kuzey ve Güney Cepheleri (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

Düzgün kesme taş ile inşa edilen caminin eyvanında, giriş kapısının üzerinde yer alan geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli sağır yüzeyin altına yerleştirilmiş 45x196 cm. boyutlarındaki mermer kitabe büyük, sivri bir kemer ile çerçevelenmiş, bu çerçevenin içerisinde yer alan ikinci sivri kemer bordüre Tevbe suresi yazılmıştır. Giriş kapısının üzerinde 1 cm. aralıklar ile her biri 14 cm. yükseklikte üç eşit satır halinde, Arapça celi sülüs yazı tipi ile renkli ve kabartma olarak yazılan kitabe metninde yapının işlevi imaret olarak belirtilmiştir (URL 1, 2).

Cami, Sultan II Murat Dönemi'nde Atabey Abdullah oğlu Yörgüç Paşa tarafından Muharrem 834H/Temmuz 1430M yılında yaptırılmıştır. Kaynaklarda kitabe metninin tarihlendirilmesinde farklılıklar bulunmaktadır. Kitabe metnini Eldem, Uzunçarşılı ve Gabriel 832H/1428M (Eldem 1911: 530-531; Uzunçarşılı 1927: 117; Gabriel 1934: 33), Godwin 832H/1428M (Goodwin 1992: 77), Hüsamettinise 835H/1431M olarak aktarmaktadır (Hüsamettin 1911: 165; Ayverdi 1989b: 222; Gün 1993: 32; Anonim 1972: 214; Gürbüz 1993: 202; Toruk 2002: 82-83).

Şekil 2. Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi Plan ve Kesit (Ayverdi 1989a)

Transkripsiyonu:

1. Huve'l-bâki enşeehâzihi'l-imârete'l-mubâreketel-mensûbeteile'l-fukaraîve'l-mesâkini fi eyyâmi'd-devleti's-sultânî'l a zam
2. ve'lhâkânî-i-mu azam giyâsi'd-dünyâve'd-din ebul'l-feth es sultân Murâd Hân bin el merhûm es-Sultân Muhammed el müşteherbi ibni Osmânhalleda'llâhu
3. Sultânehû el-emîru'l kebir ve'l-veziru'l-hatîrcelâlu'd-devleti ve'd-din yûrgüç Bâşâ ibnAbdillâh el-Atâbekifîgurati şehri muharrem senetierba selâsinsemânemi'e.

Tercümesi: O (Allah) hakidir. Atabek Abdullah'ın oğlu, büyük emir, değerli vezir, dinin ve devletin büyüğü Yörgüç Paşa, Osmanoğlu diye şöhret bulmuş merhum Sultan Mehmed'in oğlu, yüce sultan ve ulu hakan, din ve dünyanın yardımcısı, fethin babası Sultan Murad Han'ın -Allah saltanatını ebedileştirsinyönetim günlerinde, yoksullar ve düşkünler adına 834 yılının Muharrem ayı başında bu mübarek imareti inşa ettirdi (Tüfekçioğlu 1997: 221; Toruk 2002: 82-83). Kitabede Yörgüç Paşa'dan vezir olarak söz edilmektedir. Paşa'nın Tokat'ta 838H/1435M tarihinde yaptırdığı hamamın kitabesinde de bu ifadeye benzer şekilde vezir-i azam ifadesi kullanılmıştır. Gerçek anlamda baş vezir/vezir anlamında kullanılan Vezir-i azam/vezir unvanının, bazen nüfuslu ümera için kullanıldığı (Uzunçarşılı 1927: 118), Yörgüç Paşa'nın hiçbir zaman vezir/vezir-i azam olmadığı (Ayverdi 1989a: 549; Toruk 2005a: 115-116) ve bu kitabede kullanılan Celaledin mahlasının Yörgüç Paşa'nın yaptırdığı diğer eserlerin kitabelerinde yer almadığı bilinmektedir (URL 2).

3.2. Yörgüç Paşa Külliyesinden Günümüze Ulaşamayan Yapılar

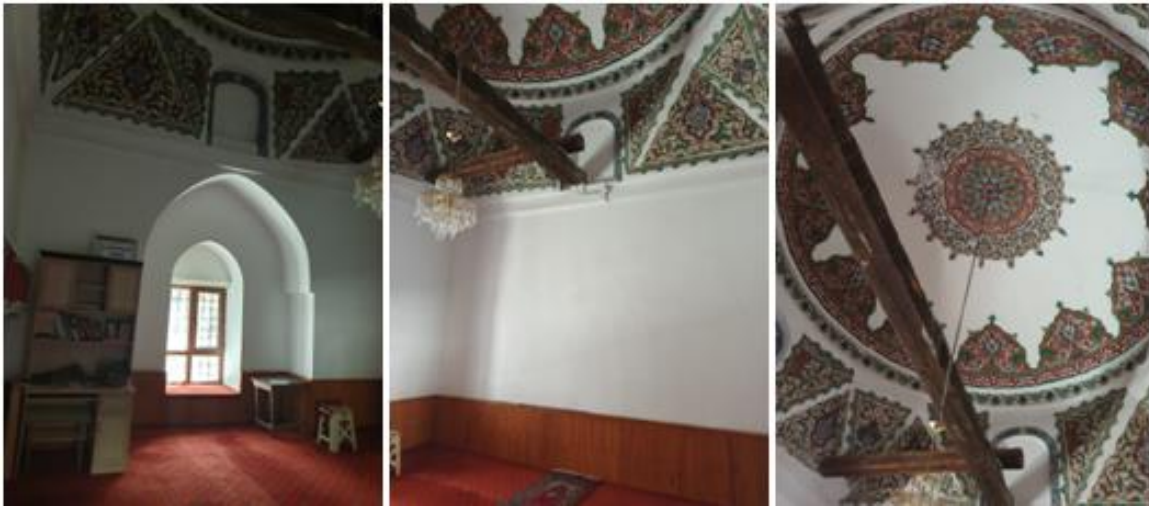
Günümüze ulaşamayan medrese, hamam, imaret ve hanın plan şemalarına yönelik olarak kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, kaynaklar yardımıyla yerlerini yaklaşık olarak tespit etmeye çalıştığımız bu yapıların külliyein günümüzde aktif olarak kullanılan cami ve türbe ile birlikte yerleşim alanlarını gösteren (öneri) ölçeksiz restitüsyon krokisi hazırlanmıştır (Bkz. Şekil 1).

3.2.1. Yörgüç Paşa Medresesi

Yörgüç Paşa'nın vakfiyesinde "... vakıf bunları evvela kendi nefesine sonra erkek evladına sonra evladının evladına vakfedip böylece silsile ve nesil münkariz oluncaya kadar devam eder. Neslin inkırazından sonra ise medresenin evkafına ilhak olunur..." ifadesi külliyein bir medresenin varlığına işaret etmektedir (VGMA). Uzunçarşılı Paşa'nın Amasya'da hamam ve imaret dışında bir de medrese yaptırdığını aktarmakla birlikte yapının yerini ve inşa tarihi belirtmezken (Uzunçarşılı 1927:119), Ayverdi Paşa'nın

küllüye içerisinde yaptırdığı medresenin, Gökmedrese Cami'nin alt tarafında nehre (Yeşilırmak) yakın düzlükte yer aldığını aktarmakta, ancak yapının inşa tarihi hakkında bilgi vermemektedir (Ayverdi 1989b: 215). Hüsamettinise medresenin cami ile birlikte, caminin batısında yer alan türbenin karşısına, caminin iki tarafına eklenen ikişer odadan dört odalı olarak inşa edildiğini, cami içinde ve önünde yer alan alanda birkaç taş hücreden ibaret medresenin sonradan talebelere yetersiz gelmesi sebebiyle, Yörgüç Paşa'nın oğlu Mustafa Bey tarafından 1044H/1634M yılında caminin doğu tarafına on iki oda daha ilave edilerek medresenin genişletildiğini aktarmakta, camiye yapılan ilavelerin 1271H/1855M yılında yıkıldığını ve bu alanın bahçe durumuna getirildiğini belirtmektedir (Hüsamettin1911: 312-313; 1986: 253-254). Hüsamettin'in ifadesi çelişkiler içermektedir. Hüsamettin'in aktardığı gibi caminin iki tarafına (doğu ve batı yönüne) ek yapılmış olması mümkün değildir. Caminin batı yönünde bulunan türbe mekânının (F) yan yüzleri kemerli ve açıktır, ayrıca bu cephede bir başka yapının eklenmiş olduğuna işaret eden bir iz de bulunmamaktadır. Buradaki ifade türbenin ve dolayısıyla caminin karşısına, ikişer odadan dört odalı olarak inşa edilen medresenin sonradan talebelere yetersiz gelmesi sebebiyle, -kim tarafından ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte- caminin doğu yönünde iki oda daha eklenerek (caminin D mekânı) genişletildiğine yönelik olmalıdır. Bu nedenle medresenin cami içinde ve önünde yer alan alanda birkaç taş hücreden ibaret olarak tanımlanmasının, caminin karşısında iki yönde ikişer olmak üzere dört odalı medrese ile ihtiyaç nedeniyle camiye doğu yönünde eklenen odalara vurgu yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hüsamettin'in medreseye Paşa'nın oğlu Mustafa Bey tarafından ilave yapıldığını söylediği 1044H/1634M tarihinde de yanlışlık olmalıdır. Mustafa Bey'in 1437'de Mehmed Paşa Mahallesi'nde günümüzde de kullanılan bir hamam yaptırdığı bilinmektedir. Buna göre Mustafa Bey'in caminin doğu tarafına eklettiği söylenen odalar 1466 yılından bir-iki yıl önce veya sonra yapılmış olmalıdır.

Medrese; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi 1100H/1689M tarihli 22503 numaralı defterin 6. ve 7. sayfalarında Amasya'da bulunan vakıflar arasında yer almaktadır (Toruk 2002: 116). Ayverdi'nin caminin kuzeydoğusunda yer alan, girişi caminin eyvanına (E) açılan ve günümüze özgün halinden çok şey kaybetmiş olan D mekânı ile ilgili olarak kullandığı "... Medhal eyvanının solundaki oda kubbesi de kanatlar (yan odalar) gibidir. Bu odada kubbe üzengisi hizasında karşıdan karşıya bir meşe giriş atılmıştır. Ondan diğer duvara kadar bir ikinci diğer giriş saplanmış. Bu girişler neden konmuştur? Burası medrese odası değil de böyle asma katlı bir cami odası olarak mı kullanılacaktı? Yoksa girişler bir gergi midir? Amma bu da olamaz diyeceğiz. Zira hiçbir kemerde gergi yoktur. ..." ifadesinden girişlerden dolayı bu mekânın medrese odası olabileceğini ima ettiği düşünülmektedir (Ayverdi 1989b: 220). Ancak Ayverdi'nin yorumlarından da günümüzde de Kuran eğitimi için kullanılan gergi girişli mekânın (D) caminin doğu tarafına medresenin dershane odası olup olmadığı anlaşılmamaktadır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Yörgüç Paşa Cami'de Medrese Odası Olduğu Düşünülen (D) Mekân
(Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Vakfiye de geçen: "... mahzen, havuz ve avlu duvarları içinde zarif matbaha olan kubbeli mahaller..." olarak tarif edilen ve mahzen olarak belirtilen yerin hangi mekan olduğunu bilmek mümkün değilse de, günümüzde D mekânında bulunan girişlerin Amasya II. Bayezid imaretindeki girişlere benzemeleri bu mekanın bir depo/kiler olabileceği düşüncesini de güçlendirmektedir. Bu bilgilerden hareketle günümüze ulaşamayan medresenin; Yörgüç Paşa Cami'nin kuzeyinde inşa edilmiş olabileceği düşünülmüş ve medrese; külliye için hazırlanan ölçeşiz Restitüsyon Krokisinde 2 numaralı yapı olarak işlenmiştir (Bkz. Şekil 1).

Yörgüç Paşa Medresesi'nin derecesi (paye) hakkında aktarımlar bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla 925H/1519M yılı içerisinde yirmili, 970H/1562-1563M yıllarından önce ellili ve Atai'nin 1851 tarihli Hadaikü'l-hakaik fi tekmileti's-şakaik adlı eserinden hareketle 995H/1568M yılından önce ise yirmi beş akçe derecesinde olduğunu ve 1652-1653 yıllarına kadar bu şekilde devam ettiğini aktarmaktadır (Baltacı 1976: 463-484; (Şimşirgil 1995: 466). Medresenin ilk müderrisi hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır. Baltacı ilk müderrisin Sefer Efendi (Baltacı 1976: 463-484), Şimşirgil ise Cafer Efendi (Şimşirgil 1995: 466) olduğunu söylemektedir. Bundan başka medresede görevlendirilen müderrislere (Bilge 1984: 163;). Yılmaz 1987: 10; Hüsametdin1986: 253-254) ve bu müderrislerin yevmiyelerine ilişkin kaynaklar da bulunmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri Defter No: 24: 215; Defter No: 626: 296). Bu bilgilerden medresenin yüksek dereceli medreseler arasında ve uzun zaman aktif olduğu anlaşılmaktadır. Medrese giderleri için vakfiyede geçen Amasya'nın Ergoma (Suluova) Nahiyesi'ne tabi Eymirler Köyü malikâne hisselerinin tamamı ile Osmancık'a bağlı Ballar, Muylar ve Yenice köylerinin malikâne hisselerinin (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri Defter No: 387; Toruk 2002) tamamının verildiği bilinmektedir.

3.2.2. Yörgüç Paşa Hamamı

Yörgüç Paşa'nın Amasya'da yaptırmış olduğu külliye yapılarından söz edilirken günümüze ulaşamayan bir hamamın varlığı pek çok kaynakta ifade edilmektedir. Evliya Çelebi sadece bir hamamın varlığından söz etmekte, yeri ve yapım tarihi hakkında bilgi vermemektedir (Evliya Çelebi 1999: 66-67). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Yörgüç Paşa Cami ile ilgili 1969 yılında hazırlamış olduğu raporda ise "caminin civarında harabe halinde bir hamam vardır" ifadesi ile külliyenin hamamına işaret edilmektedir (VGMA). Ancak her iki kaynakta da yapının yerine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Uzunçarşılı ve Hüsametdin, Çardaklı Hamamı olarak da bilinen hamamın Yörgüç Paşa Cami'nin güneybatısında, Akyurt ise batısında konumlandığını aktarmaktadır (Uzunçarşılı 1927: 119; Akyurt 1974: 33; Hüsametdin1986: 132-134). Yörgüç Paşa'nın 840H/1436 tarihli vakfiyesinde Amasya şehri dışında meskûr imaretin yakınında bina edilmiş hamamın gelirlerinin tamamının imarete vakfedildiğinden bahsedilmektedir (VGMA Çeviri Defter No: 747, Sıra No: 245: 467). Hüsametdin meşhur ve 1296H/1879M tarihine kadar da sağlam olduğunu söylediği hamamın, bu tarihte yaşanan nehir taşkınında külâh ve yan duvarlarının zarar gördüğünü, cüz-i bir müdahale ile onarılabilir iken, hükümetin bu yardımı esirgediğini ve vakıf gelirlerinin boşa gittiğini aktarmaktadır. Ayrıca hamamdan söz ederken, külliyenin ve hamamın inşa tarihini de 1431 olarak vermektedir (Hüsametdin1986: 134). Bu bilgilerden hareketle günümüze ulaşamayan hamamın, Akyurt'un ifadesinde olduğu gibi Yörgüç Paşa Cami'nin batısında, günümüzde Eğitim Müdürlüğü binasının bulunduğu alanda inşa edilmiş olabileceği düşünülmüş ve hamam; külliye için hazırlanan ölçeksiz Restitüsyon Krokisinde 3 numaralı yapı olarak işlenmiştir (Bkz. Şekil 1).

3.2.3. Yörgüç Paşa İmaret

Yörgüç Paşa'nın düzenletmiş olduğu vakfiyesinde: "... Geniş fezada havası hoş, suyu nazır göğe doğru yükselmiş bahçeler ve bağlar arasındadır. İçi aydın dışı sur ile çevrilmiştir. Buna imaret ismi verilmiştir" (VGMA) ifadesi, imaret yapısının günümüzde aktif olarak kullanılan zaviye plan tipindeki cami olduğunu düşündürse de, kaynaklarda bu yapı dışında bir imareten bahsedildiği bilinmektedir. Uzunçarşılı ve Evliya Çelebi Yörgüç Paşa'nın Amasya'da cami, diğer yapılarla birlikte bir imaret yaptırdığını aktarmakla birlikte, yapının yeri ve inşa tarihi hakkında bilgi vermemektedir (Uzunçarşılı 1927: 119; Evliya Çelebi 1999: 96). Hüsametdinbahsedilen bu imaretin cami kapısının karşısında yer aldığını, caminin inşa tarihi olan 1430 yılında tamamlandığını ve imaretin doğusunda Kutub Dede olarak da bilinen es Şeyh Ahmed el Halveti Hazretleri'nin türbesinin yer aldığını belirtmektedir (Hüsametdin 1986: 170; Hüsametdin 1911: 312-313).

Paşa'nın vakfiyesinde Hisarkavak, Kalacık Köyü ile Figani ve Konaç köyleri malikâne hisselerinin 1/2'si, Ahihöyük ve Ulu Köyü'nün 1/4'ü, Saray-ı Selhan, Timur ve Yeni köylerinin 2/4'ü, Yayman Köyü'nün 2/4'ü, Simre-i Ladik Kazası'na tabi Hızır Köyü malikane hissesi, Bergoma ve Yavaş nahiyelerine bağlı Bergoma ve Karsan Köyü malikane hisseleri, Ergoma Nahiyesi'ne bağlı Kanu, Kayacık ve Kabaklı köylerinin malikane hisselerinin tamamı ile Yuvala Köyü'nün Gümüş Nahiyesi'ne bağlı Kızılcaviran, Göl Hüsametdinve Ağıl köylerinin malikanelerinin tamamının imaretin giderleri için vakfedildiği bilinmektedir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri Defter No: 387). Bu bilgilerden hareketle günümüze ulaşamayan imaretin Yörgüç Paşa Cami'nin kuzeyinde, Yeşilirmak kıyısında inşa edilmiş olabileceği düşünülmüş ve imaret; külliye için hazırlanan ölçeksiz Restitüsyon Krokisinde 4 numaralı yapı olarak işlenmiştir (Bkz. Şekil 1).

3.2.4. Yörgüç Paşa Hanı

Yörgüç Paşa'nın 840H/1436M tarihli vakfiyesinde "... Amasya şehri dışında kebban (baskül/kantar) denen hanın tamamı vakıf olup ..." (VGMA'nde Çeviri Defter No: 747, Sıra No: 245: 467) ifadesi ile hanın tamamının vakfedildiğinden söz edilmekle birlikte, hudutları belirtilmemektedir. Evliya Çelebi, Yörgüç Paşa'nın cami ile birlikte bir han inşa ettirdiğini aktarmakta, ancak hanın konumu ve tarihi hakkında bilgi vermemektedir (Evliya Çelebi 1999: 96). Hüsamettin ise kaynak göstermeksizin, Gökmedrese Mahallesi'nde Hayriye Medresesi'nin yanında konumlanan yapının 1431'de tamamlandığını ve yapının inşasından önce bir yolun bulunduğunu aktarmaktadır (Hüsamettin1986: 234). Hüsamettin'in ifadesine göre hanın üzerinde mevcut olduğu belirtilen bu yolun, günümüzdeki (adı değiştirilerek) Atatürk Caddesi olduğu ve hanın inşa edildiği yerin Yörgüç Paşa Cami'nin doğusunda, 19. yüzyılda mezarlık, daha sonra sebze hali olarak kullanılan ve günümüzde Amasya Park Alışveriş Merkezi'nin konumlandığı alan olabileceği düşünülmüştür. Bu alanın kuzeyinde Egerli Evliya olarak bilinen bir zatın (Hüsamettin1986: 149-150) ve batısında ise Kutub Dede olarak da bilinen es Şeyh Ahmed el Halveti Hazretleri'nin türbesi (Hüsamettin1986: 170) ve 819H/1416M yılında Bayramzade melikü'l-ümara Gazi İsmail Bey tarafından yaptırılan tekkenin yer aldığı anlaşılmaktadır. Tekkenin Sümbül Mehmed diye bilinen bir kişi tarafından 1241H/1826M yılında onarılarak Sümbül Tekkesi adı ile kullanıldığı bilinmektedir (Hüsamettin1986: 199). Bu bilgilerden hareketle günümüze ulaşamayan hanın Yörgüç Paşa Cami'nin kuzeydoğusunda, bir dönem Sebze Hali'nin ve günümüzde Amasya Park Alışveriş Merkezi'nin bulunduğu alanda inşa edilmiş olabileceği düşünülmüş ve han; külliye için hazırlanan ölçeksiz Restitüsyon Krokisinde 5 numaralı yapı olarak işlenmiştir (Bkz. Şekil 1).

3.3. Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi Yer Seçim Ölçütleri

Amasya'nın Kale Şehir şeklinde tanımlanabilecek bir yerleşim tipinden oluştuğu ve daha sonra Açık Şehir olarak nitelendirilecek bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Kentte ilk yerleşimin Yeşilırmak'ın kuzeyinde Kırklar Dağı'nın eteğinde olduğu bilinmektedir. Yerleşim Harşene Kalesi (Fotoğraf 5A) içinde biri dışarı (Alçak Köprü), diğeri Kuş Köprüsü çevresinde olmak üzere Yeşilırmak'ın iki kıyısındaki yerleşim alanlarını bağlayan iki köprüyle tanımlanmaktadır (Fotoğraf 5B).

1080 yılında Melik Danişment Gazi tarafından Türklerin yönetimine giren Amasya'nın bu tarihten itibaren göçmen Türk gruplarının yerleşim alanı olarak kenti seçmelerinin etkisi ile kalenin eteklerinde ve güneye doğru yeni mahalleler oluşturarak büyüdüğü anlaşılmaktadır (Toruk 2005b: 434-439). Amasya'da köprülerle geçilen Yeşilırmak nehrinin doğu ve güneydoğusunda yer alan Saraçlar, Temenna, Gökmedrese, Şamice ve Recep mahallelerinin kentin kuruluşundan itibaren çekirdek mahalleler arasında yer aldığı ve Türklerin oturduğu en eski yerleşim yerlerinden olduğu bilinmektedir. Yörgüç Paşa Külliyesi'nin kentin kadim yerleşim alanlarından Gökmedrese Mahallesi'nde ve Gökmedrese Cami ve Torumtay Türbesi'nin karşısına inşa edilmiş olmasında mahallenin sosyal, ticari ve dini açıdan canlandırılması da amaçlanmış olabilir (Toruk 2008: 42-49).

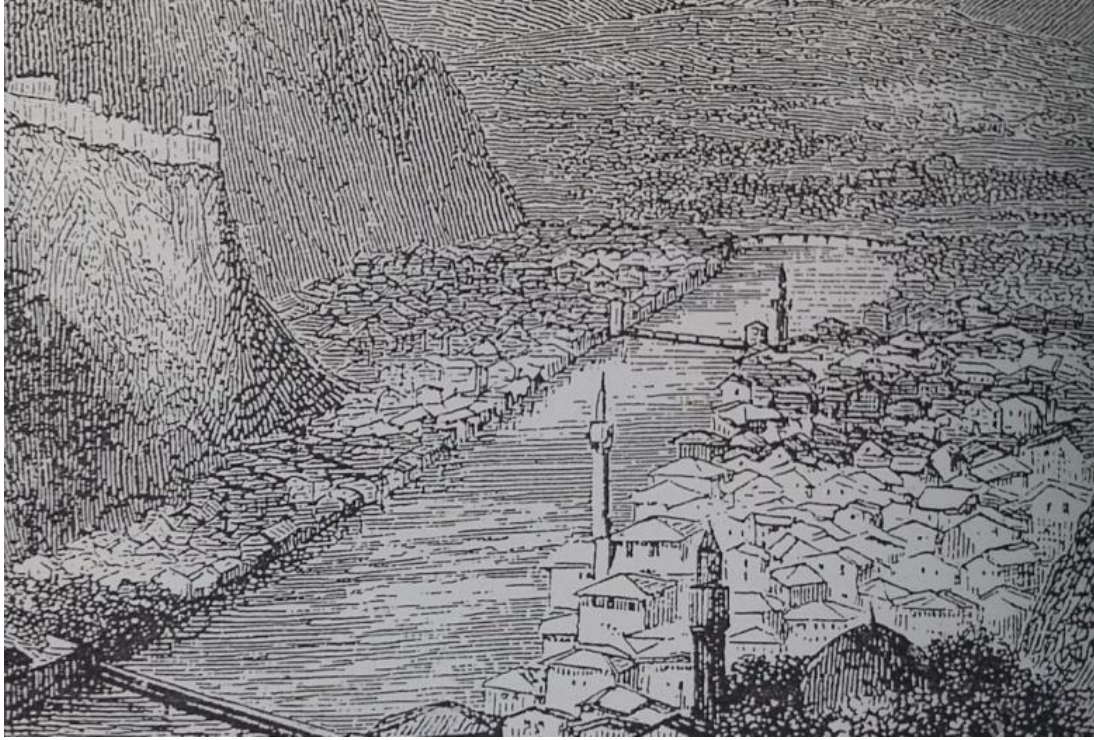
Fotoğraf 5.A.Amasya Kalesi (Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu: 1861)

B.Amasya Kalesi (Hamilton 1842)

Külliye'nin yer seçiminde kentin topoğrafik yapısı ile Yeşilırmak'ın konumunun da belirleyici olduğu, ırmağın kentin güney çıkış noktasında ticari ve güvenlik açısından önem taşımasının külliye'nin bu alanda yapılmasını zorunlu kıldığı söylenebilir. Bundan başka kentin çevresindeki Yeşilırmak ve doğal güzellikleri ile vakfiye ve seyahatnamelere işlenmiş gravürlerinde olduğu gibi, ideal bir panorama oluşturacağı da düşünülmüş olabilir (Toruk 2003: 169-206) (Bkz. Fotoğraf 5B, Fotoğraf 6-8). Gravürlerden Yeşilırmak'ın

doğal bir eşik oluşturarak kenti ikiye böldüğü ve kentin mahallelerin odak noktası olan nehrin iki yakasında gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kentte o dönemde mevcut cami, imaret ve medrese türü yapıların dağılımına bakıldığında, bu yapıların genelde belli mahallelerde toplandığı ve heterojen dağıldığı görülmektedir (Şekil 3). Bu nedenle yer seçiminde külliye yer alan yapıların (cami, türbe, medrese, hamam, imaret ve han) işlevinin de etkin olabileceği düşünülmelidir. Bu bağlamda Yörgüç Paşa Külliyesi için Türklerin ilk yerleşim mahalleleri arasında ve Tokat yolu veya kentin güney kapısını kontrol altında tutabilecek konumda, kentin batı ve kuzeydoğudaki yerleşim alanları içerisinde en az eğimli, topoğrafik olarak uygun ve Yörgüç Paşa'nın vakfiyesinden de anlaşılabacağı üzere bağlık ve bahçelik bir arazi seçildiği söylenebilir.

Fotoğraf 6. Amasya ve Yeşilirmak Genel Görünüm (Lenep 1870)

Fotoğraf 7. Amasya ve Yeşilirmak Genel Görünüm
(Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu 1861)

Fotoğraf 8. Amasya ve Yeşilırmak (Unat 1992)

Sıra No	Adı-İnşa Tarihi	Bulunduğu Mahalle
1	Beyler sarayı 15.yy	Kale Mah.
2	Yakut Paşa Zaviyesi 1407	Yakutiye Mah.
3	Bayezid Paşa Camii 1414	Bayezid Paşa Mah.
4	Yakup Paşa Zaviyesi 1423	Yakup Paşa Mah.
5	Yörgüç Paşa Zaviyesi 1430	Gökmedrese Mah.
6	Hızır Paşa Cami ve Hamamı 1465	Hızır Paşa Mah.
7	Mustafa Bey Hamamı 1437	Mehmet Paşa Mah.
8	Pir Sücuaddin İlyas Zaviyesi 1482	Sofular Mah.
9	Kileri Süleyman Ağa Cami 1485	Kazancı Mah.
10	Abdullah Paşa Zaviyesi 1485	Sofular Mah.
11	II. Bayezid Külliyesi 1486	Bayezid Mah.
12	Mehmet Paşa Cami 1486	Mehmet Paşa Mah.
13	Büyük Kapağası Hüsametdin Ağa Medresesi ve Bedesteni 1489	Şamlar Mah.
14	Küçük Kapağası Ayas Ağa Cami ve Medresesi 1495	Şamlar Mah.
15	Kapağası Hüseyin Ağa Bedesteni 1495	
16	Bülbül Hatun Külliyesi 15. yüzyıl sonu	

Şekil 3. Amasya'da Günümüze Ulaşabilen Yapıların Kent Dokusu İçerisinde Dağılımı
(Toruk 2002)

Külliyenin inşa edildiği dönemde Gökmedrese Mahallesi'ndeki Gökmedrese Cami dışında bilinen herhangi bir dini yapı bulunmadığı, Gökmedrese mahallesine yakın mahallelerden Şamice Mahallesi'nde Şemseddin Ahmed Şamice'nin ve Eski Kethüda Mahallesi'nde Kethüda el Hac Mehmed Ağa'nın yaptırdığı mescitlerin var olduğu bilinmektedir (Hüsametdin1986: 86, 113, 121). Bu yapıların zamanla artan nüfusun halkın ibadet gereksinimini ne ölçüde karşıladığı bilinmemekle birlikte, kentin en eski yerleşim yeri olan alanda yaşayan Gökmedrese Mahallesi ile çevre mahallelerin ve dışarıdan gelen misafirlerin ibadet gereksinimlerinin karşılanması için külliye alanı içinde Yörgüç Paşa'nın adı ile anılan bir cami yapılmış olmalıdır.

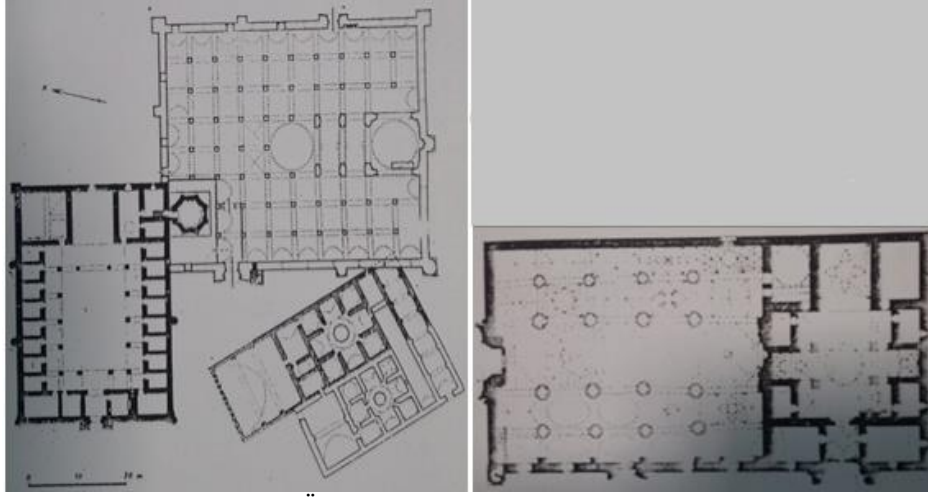
Külliyenin hudutları 840H/1436M tarihli vakfiyesinde "... batı hizasında nehre akan sur ile kuzey tarafında sahra, güney tarafında yol ve doğudan çıkmaz sokak ile sınırlıdır (Bkz. Şekil 1). Vakfiyede yer alan "Halis malından etrafı sur ile çevrilmiş bir hane kurup bina etti ki ..." ifadesinden sur olarak tanımlanan ve külliye sınırlayan çevre/bahçe duvarı üzerinde güney yönünde bir kapı olduğu anlaşılmaktadır. (Bkz. Fotoğraf 1). Külliye çevreleyen duvar üzerinde külliye ile ilişkilerine göre, olasılıkla başka kapıların da var olduğu düşünülmekle birlikte, bu kapıların yerlerine ilişkin veri bulunmamaktadır. Vakfiyede (VGMA) sınırlar tanımlanırken söz edilen güneydeki yolun; Gökmedrese Cami ile külliye arasından geçtiği ve o dönemde işlek bir yol olduğu ve günümüzde kullanılan Atatürk Caddesi'nin de bu yol üzerinden açılmış olabileceği düşünülebilir. Bunun yanı sıra külliye ile çevresi ile yoğunluğunu gösteren külliye yapılarından han ve hamam ile birlikte, kuzeydoğusunda yer alan Meydan Köprüsü ile Maydonos Köprüsü'nün (Bkz. Fotoğraf 6-8) bağlandığı -belki de o dönemde ana yol niteliği taşıyan- uzun yol külliye batısından geçmektedir. Külliye yapılarının yerleşiminde günümüzde aktif olarak kullanılan caminin kible yönü ile ilişkili olarak kuzey cephesinin nehre, güney cephesinin ise vakfiyede söz edildiği gibi güneydeki yola bakması; külliye günümüze ulaşamamış olan han, hamam, imaret ve medresenin de benzer konumda yerleşmiş olabileceğini düşündürmektedir (Bkz. Şekil 1). Külliye günümüzde aktif olarak kullanılan cami ve türbe dışında, günümüze ulaşamamış yapıların serbest düzende inşa edildiği, buna karşın yapıların birbirleri ile ilişkilerinde görece rasyonel bir düzenin de var olduğu gözükmektedir. Bu nedenle külliye yerleşiminin belirli bir planlama düzeninin bulunmadığı söylenebilir (Kuran 1973: 796).

4. AMASYA YÖRGÜÇ PAŞA KÜLLİYESİ'NİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1.1. Külliye Geneli Özellikleri

Anadolu'da bilinen ilk külliye Artukoğulları Dönemi'nde Mardin'de inşa edilen ve cami, medrese ve hamamdan oluşan 1222-23 tarihli Emüniddin Külliyesi'dir (Altun 1978: 14-15; Gabriel 1934: 123-125). Benzer şekilde Anadolu'da erken dönem külliye örnekleri arasında gösterilen 1238 tarihli, bir cami etrafında medrese, hamam ve kurucusunun türbesinden ibaret Kayseri Huand Huant/Huvant/Hunat Hatun Külliyesi (Karamağaralı 1976: 199-243) (Şekil 4A) ve Mengüçükoğulları tarafından 1228-1229 yıllarında yaptırılan Divriği Ulu Cami Külliyesi'dir (Gabriel 1934: 174-188; Cantay 1992: 51-55) (Şekil 4B). Farklı bir anlayışı yansıtan Divriği Ulu Cami Külliyesi'nde cami kible duvarına bitişik ve ters eksende olmak üzere iki katlı bir darüşşifa veya medrese olarak inşa edilmiştir. Ancak üst katın hangi işlevle tasarlandığı bilinmemektedir.

Anadolu'da birbirine bitişik ve bağımsız iki veya daha fazla yapıdan oluşan külliye ilk olarak Anadolu Selçuklu Dönemi'nde rastlanmakta ise de bu anlayışın Osmanlı külliyelerinde de sürdürüldüğü görülmektedir. Bu külliyelerde yapı topluluğunun odak noktasını oluşturan caminin çevresinde değişik işlevlere sahip genellikle iki ve/veya üç yapıdan oluşan külliye oluşturduğu söylenebilir. Nitekim Bursa'nın 1326 yılında Orhan Gazi tarafından fethedilmesi ile Osmanlıların göçebe bir yaşamdan çıkarak; başkenti, sınırları, savunma odaklı ve hatta genişleme olanağına sahip bir devlet niteliği kazandığı görülmektedir. Bursa'nın fethi sonrasında surlarla çevrili kale içerisinde bir Ortaçağ Bizans olan kentin ovaya doğru yayılması bey ve sultanların inşa ettirdikleri külliye sayesinde olmuştur. Bu külliyelerdeki yapıların Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi'nde olduğu gibi farklı konumlanmış olmaları, külliye ile konut dokusu içerisinde yeni mahallelerin oluşmasını sağlamıştır (Yenişehirlioğlu 1989:1346). Külliye daha büyük alanlarda bir mimari kompleks olarak ele alınmaları ise Osmanlı'nın Edirne ve İstanbul'a yerleşmelerine tarihlenmektedir. Bu iki kentte siyasi, ekonomik ve sosyal-toplumsal gelişmeye koşut olarak 15.yüzyıl sonlarından 18. yüzyıl ortalarına kadar mükemmel külliye inşa edildiği bilinmekte, bu kentler dışında Anadolu'nun diğer kentlerinde de (Nevşehir, Manisa, Trabzon vb.) aynı mükemmellikte külliyele karşılaşmaktadır.

Şekil 4. Anadolu’da Erken Dönem Külliye Örnekleri **A.** Kayseri Huand Hatun Külliyesi Plan (Karamağaralı 1976), **B.** Divriği, Ulu Cami Külliyesi (A. Gabriel 1934)

Osmanlı Beyliği’nin çağdaşı olan ve aynı yüzyılda (14. yüzyıl) Anadolu’da bağımsız birer beylik olarak hüküm süren beyliklerin inşa ettirmiş oldukları külliyelerde de benzer anlayış görülmektedir. Saruhanogulları’na ait cami, hamam, medrese, türbe ve 2 çeşmeden ibaret İshak Çelebi Külliyesi (1366) (Acun 1999: 32-45), Candarogulları’na ait zaviyeli cami, han, medrese, imaret, hamam, sıbyan mektebi ve türbeden ibaret Kastamonu İsmail Bey Külliyesi (1461-1475) (Karabiberoğlu 1997: 20-83), Ramazanoğulları’na ait cami, türbe, medrese ve sıbyan mektebinden ibaret Adana Ulu Cami Külliyesi (1513-1541) (Çam 1988: 16-17), Germiyanogulları’na ait imaret, türbe, medrese ve kütüphaneden ibaret (medrese ve kütüphane günümüze ulaşamamıştır) Yakup Çelebi Külliyesi (1414) (Altun 1981: 288-91), cami ve medreseden ibaret İshak Fakih Külliyesi (1433) (Altun 1981: 312-16; Uysal 1991:186-205) ve Menteşeoğulları’na ait cami ve medreseden ibaret Balat İlyas Bey Külliyesi (1404) (Durukan 1988: 150-163) bu anlayışta inşa edilmiş külliyeler arasında sayılabilir. Benzer şekilde Manisa’da II. Bayezid’in hanımı Hüsnüşaz Hatun tarafından inşa edilen cami, han, hamam, medrese ve imareten ibaret Hatuniye Külliyesi (1490-1491) (Yüksel 1983: 335-41; Acun 1999: 122-25), Kanuni Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’ın isteği üzerine inşa edilen cami, medrese, çifte hamam, darüşşifa, sıbyan mektebi, imaret ve hankahdan ibaret Sultan Külliyesi (1522-1523) (Acun 1999: 146-52), III. Murad’ın isteği üzerine 1583-1586 yılları arasında inşa edilen cami, imaret, medrese, han, dükkânlar ve tabhaneden ibaret Muradiye Külliyesi (Acun 1999: 214-24) ile Trabzon’da Yavuz Sultan Selim’in annesi Gülbahar Hatun tarafından inşa edilen (1505-1514) cami, tabhane, medrese, sıbyan mektebi, imaret ve türbeden oluşan Hatuniye Külliyesi (Yüksel 1983: 449-54) ve Nevşehir’de Damat İbrahim Paşa tarafından inşa edilen (1726-1727) cami, medrese, hamam, han, sıbyan mektebi, imaret ve deve damlarından ibaret Damat İbrahim Paşa Külliyesi (Aktuğ 1992:14-108) Yörgüç Paşa Külliyesi’ne yapım tarihi, yerleşim düzeni ve yapı türleri açısından örnek teşkil etmektedir.

4.1.2. Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi İle Karşılaştırılan Külliyeler

Çalışma kapsamında Yörgüç Paşa Külliyesi; sırasıyla Bursa Orhan Gazi Külliyesi (1339-1340), Bursa Yıldırım Bayezid Külliyesi (1390), Bursa Yeşil Külliye (1419), Bursa Muradiye Külliyesi (1425-1426), Amasya II. Bayezid Külliyesi (1486), Edirne II. Bayezid Külliyesi (1488), Amasya Hatuniye Külliyesi (1509-1510) ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada külliye için yer seçimi, külliye yer alan yapıların yerleşim düzeni, türleri ve birbirlerine göre konumları, Yörgüç Paşa Külliyesi ile benzer ve farklı yönleri tartışılmıştır.

4.1.2.1. Yer Seçimi

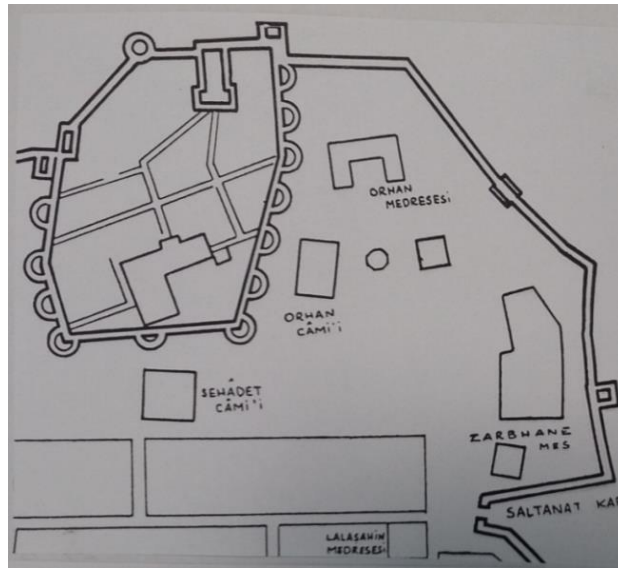
Bu yapılardan Bursa’da Orhan Gazi’nin yaptırmış olduğu külliye hariç, pek çok külliyenin (Yıldırım Bayezid Külliyesi, Yeşil Külliye, Muradiye Külliyesi) Yörgüç Paşa Külliyesi’nden farklı biçimde kent içinde değil, kente hakim bir tepede inşa edildiği görülmektedir. Bursa külliyesi külliye yer alan yapıların türleri ve sayıları açısından Yörgüç Paşa Külliyesi’nden daha kapsamlı olmakla birlikte, yerleşim açısından Yörgüç Paşa Külliyesi’nde olduğu gibi serbest düzende inşa edilmişlerdir (Kuran 1979: 795-813). Bursa külliyelerinde yer alan yapıların da Yörgüç Paşa Külliyesi’nde olduğu gibi belirli bir mimari anlayışta inşa edilmelerine rağmen; araziye yerleşimlerinde ve birbirlerine göre konumlarında rasyonel bir düzenin bulunmadığı görülmektedir. Yapıların konumlanmasındaki bu serbest düzenin külliye yerleşiminde

uzun zaman kullanıldığı görülmektedir. Külliyelerde yapıların serbest düzende tasarlanmalarında arazinin zemin durumu ve çevre ile fiziksel ilişkisinin önemli bir etken olduğu unutulmamalıdır.

Osmanlı Dönemi'nin ilk yıllarında daha çok Bursa'da inşa edilen külliyelerin yer seçiminde en önemli ölçütün çevredeki yerleşimi oluşturmak, hızlandırmak ve geliştirmek olduğu söylenebilir. Yörgüç Paşa Külliyesi için kent içinde bir yer seçilmesinde ise Selçuklu yerleşim yeri olan Gökmedrese Mahallesi'nin yeniden canlandırılması, Yeşilirmak'ın ticari ve güvenlik açısından önem taşıması, bulunduğu yerin zamanında bağ ve bahçelik olmasıyla birlikte mahalleye hizmet sunabilecek yapı tiplerinin az olması belirleyici olduğu görülmektedir.

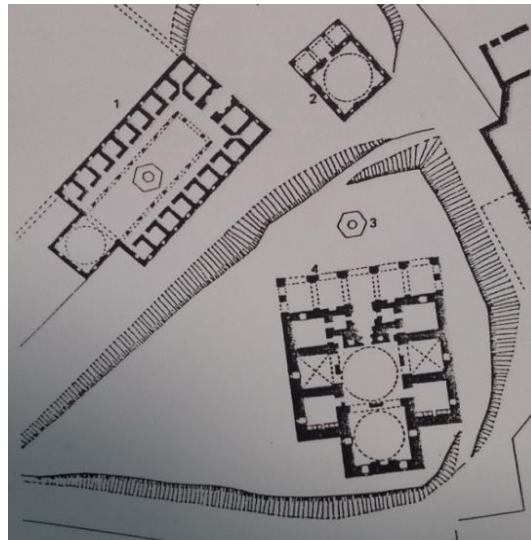
4.1.2.2. Külliyelerde Yer Alan Yapıların Yerleşim Düzeni, Türleri ve Konumları:

Bursa Orhan Gazi Külliyesi (1339-1340): Bursa'da sur dışına yaptırılan ve en erken tarihli (1339-1340) külliye olarak bilinen Orhan Gazi Külliyesi, Yörgüç Paşa Külliyesi'nde olduğu gibi zaviyeli cami, hamam, imaret, medrese, han ve farklı olarak tabhane yapılarından oluşmaktadır (Baykal 1950: 15; Ayverdi 1989a: 61-89) (Şekil 5). Külliye günümüze ulaşamayan imaret ve medresenin külliye içerisindeki yerlerinin tespit edilemediği, hamamın ise ticarethaneye dönüştürüldüğü görülmektedir. Külliye serbest yerleşim düzenine sahip olması bakımından da Yörgüç Paşa Külliyesi'ne benzerlik göstermektedir.

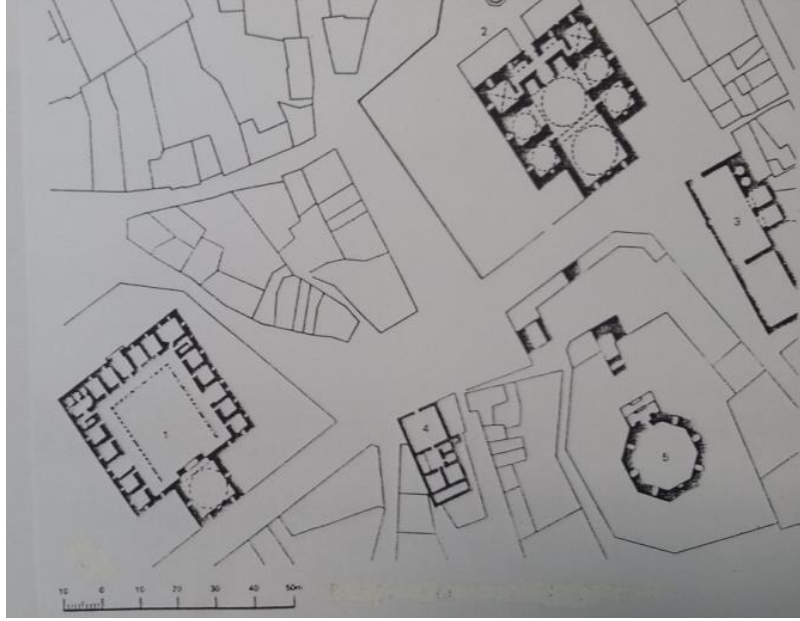
Şekil 5. Bursa Orhan Gazi Külliyesi Yerleşim Düzeni (Ayverdi 1989b)

Bursa Yıldırım Bayezid Külliyesi (1390): Bursa'da kentin doğusunda 1390-1400 yılları arasında inşa edilen Yıldırım Bayezid Külliyesi zaviyeli cami, türbe, medrese, hamam darüşşifa, sıbyan mektebi ve günümüze ulaşamayan imaret yapılarından oluşmaktadır (Ayverdi 1989a: 419-40) (Şekil 6). Külliye yerleşim şeması ve içinde yer alan yapıların sayıları, türleri açısından Yörgüç Paşa Külliyesi'nden farklı ve kapsamlıdır.

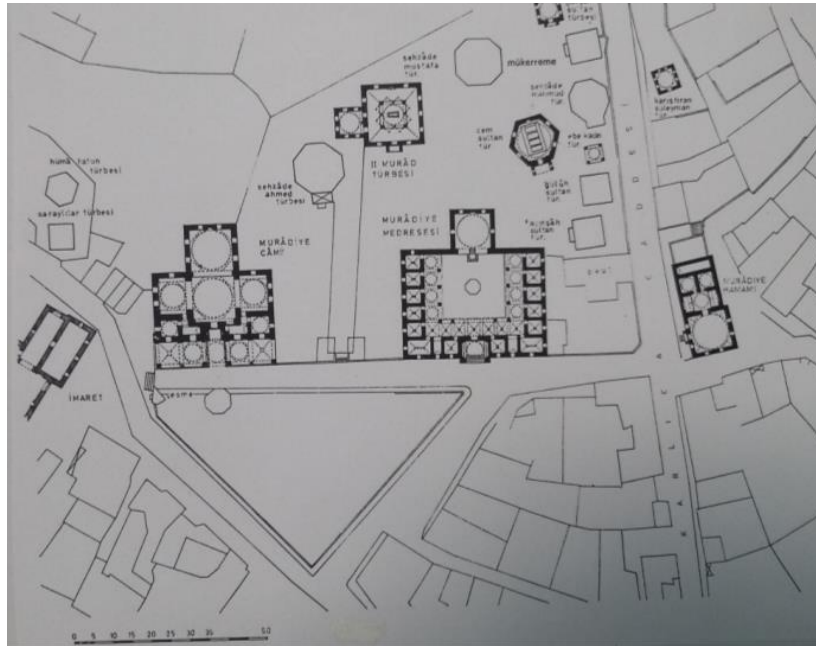
Şekil 6. Bursa Yıldırım Bayezid Külliyesi Yerleşim Düzeni (Goodwin 1993)

Bursa Yeşil Külliye (1419): Yapımına Çelebi Mehmed tarafından başlatılan ve ancak onun ölümünden sonra tamamlanan Bursa Yeşil Külliye zaviyeli cami, türbe, medrese, darüşşifa, hamam ve imaret yapılarından oluşmaktadır. Yeşil Külliye Yörgüç Paşa Külliyesi'nde olduğu gibi kent merkezinde, bir tepe üzerinde ve serbest yerleşim düzenindedir (Ayverdi 1989b:46-118 URL 7) (Şekil 7).

Şekil 7. Bursa Yeşil Külliye Yerleşim Düzeni (Goodwin 1993)

Bursa Muradiye Külliyesi (1425-1426): . Murad'ın 1365-1366'da Çekirge'de yaptırttığı Muradiye Külliyesi de serbest düzende inşa edilmiştir (Ayverdi 1989a: 231-64) (Şekil 8). Külliye yer seçimi açısından Yörgüç Paşa Külliyesi'nden farklı olarak; Bursa Orhan Gazi Külliyesi dışında yine aynı kentte inşa edilen Yıldırım Bayezid Külliyesi ile Yeşil Külliye'de olduğu gibi kent içi yerine kente hakim bir tepe üzerinde inşa edilmiştir (Ayverdi 1989b: 298-326; Acun 1999: 214-24). III. Murad'ın isteği üzerine 1583-86 yılları arasında yaptırılan Muradiye Külliyesi cami, imaret, medrese, han, dükkânlar ve tabhaneden ibarettir. Bu yapılardan tabhane ve han günümüze ulaşamamıştır.

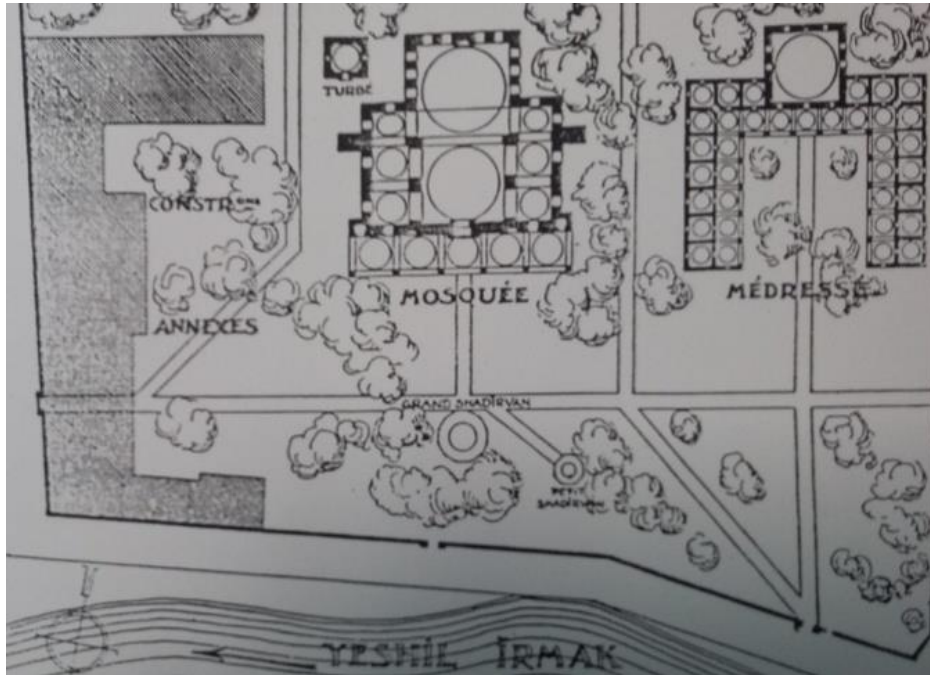

Şekil 8. Bursa, Muradiye Külliyesi Yerleşim Düzeni (Ayverdi 1989b)

Amasya II. Bayezid Külliyesi (1486): Yörgüç Paşa Külliyesi'nden 56 yıl sonra yapılan Amasya II. Bayezid Külliyesi'nde (1486) (Yüksel 1983: 15-29; Erat 1987: 51-211), Edirne'de yer alan II. Bayezid ile Amasya Yörgüç Paşa ve Hatuniye Külliyesi gibi nehir kenarına inşa edilmiştir. Yörgüç Paşa Külliyesi'nde de olduğu gibi Yeşilirmak'a göre konumlanan Amasya II. Bayezid Külliyesi'nde merkezde cami, caminin batısında medrese ve doğusunda imareten oluşan geometrik bir düzen yer almakta iken daha sonradan

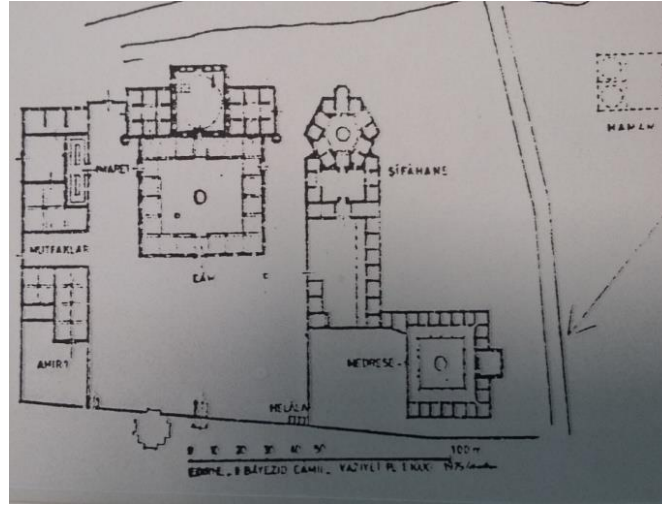
külliyeye türbe (1513) (Erat 1987: 215) muvakkithane (1840) (Erat 1987: 220) ve şadırvan (1840'dan sonra) (Renda 1974: 190-191; Erat 1987: 226) eklenmiştir (Şekil 9).

Amasya II. Bayezid Külliyesi yatayda üç kütleden oluşan yerleşim düzenine sahiptir. Serbest yerleşim düzeninde inşa edilen Yörgüç Paşa Külliyesi'nde yapıların avlu ile bağlantısının sınırlı olduğu görülürken, Amasya II. Bayezid Külliyesi'nde yapılar avluya açılır. Amasya'da fiziksel çevre verileri külliyelerin dar bir alan olan dağ eteklerinde ve Yeşilırmak'ın kıyısına yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk Yörgüç Paşa Külliyesi'nde olduğu gibi II. Bayezid Külliyesi'nin de Yeşilırmak kenarında konumlanmasına neden olmuştur. Amasya II. Bayezid Külliyesi eski yerleşim sahası içerisinde, nehrin güneyinde düz bir alanda inşa edilmesi, cami merkezli olması, medrese ve imaret yapıları bulundurması nedeniyle Yörgüç Paşa Külliyesi ile benzeşmekte ise de sonradan eklenen yapılar dikkate alındığında yapı türleri ve sayıları açısından Yörgüç Paşa Külliyesi'nden daha zengindir. Ancak II. Bayezid Külliyesi'nde hamam ve han mevcut değildir. Bu durum Yörgüç Paşa Külliyesi'nin yapıldığı yıllarda daha geniş bir kitleye hizmet sunmuş olabileceğini düşündürmektedir. Yörgüç Paşa Külliyesi Türk-İslam yerleşim sahası içerisindeki bağ ve bahçeler arasına inşa edilmiş iken II. Bayezid Külliyesi ise Pagan Dönem'de Ana Tanrıça Tapınağı'nın yer aldığı alan üzerine inşa edilmiştir.

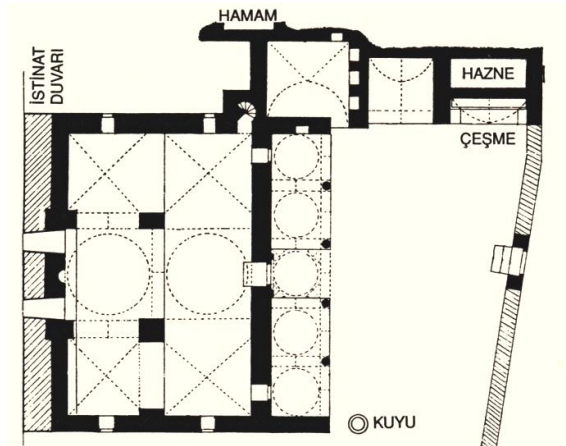
Şekil 9. Amasya II. Bayezid Külliyesi Yerleşim Düzeni (Gabriel 1934)

Edirne II. Bayezid Külliyesi (1488): Külliye yapılarının yerleşim düzeni, türleri birbirlerine göre konumları açısından değerlendirildiğinde Yörgüç Paşa Külliyesi'nde de kullanılan serbest yerleşim düzeninin 1488 yılında Edirne'de inşa edilen II. Bayezid Külliyesi ile birlikte terk edilmeye başlandığını söylenebilir. Zaviyeli cami, tabhane, medrese, darüşşifa, hamam, imaret, ahırlar ve çeşmeden oluşan Edirne II. Bayezid Külliyesi Tunca Nehri kıyısına inşa edilmiştir (Müderrişoğlu 1986) (Şekil 10). Külliye doğu-batı yönünde ve enine gelişen bir yerleşme düzeni görülmektedir ve yapılar camiye paralel ve dik yönde inşa edilmiştir. Her iki külliye yerleştirildiği arazinin fiziksel çevre verilerinin farklılığı (topoğrafya, mevcut mahallelerin konumu, su ögesinin varlığı, yapıların suya göre konumu vb.), yerleşim düzende belirleyici olmuştur. Yörgüç Paşa Külliyesi'nin kuzey (giriş cephesi) cephesi Yeşilırmak'a bakmakta iken Edirne II. Bayezid Külliyesi'nin ise güney cephesi Tunca Nehri'ne bakmaktadır. Bu yönlenmede Yörgüç Paşa Külliyesi'nin karşısında Yeşilırmak'ın ve günümüze ulaşamayan Şehzade Sarayı'nın varlığı ile mevcut mahalle dokusunun; Edirne II. Bayezid Külliyesi'nde ise kuzeyde yer alan mahalle dokusunun varlığı ile halkın külliyeye daha kolay ulaşım sağlayacak olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Edirne II. Bayezid Külliyesi su kenarında inşa edilmesi, cami merkezli olması, çevre duvarı ile çevrilmesi ve cami, medrese, imaret, hamam gibi yapıların bulundurması nedeniyle Yörgüç Paşa Külliyesi ile benzeşmekte ise de yapı türleri ve sayıları açısından Yörgüç Paşa Külliyesi'nden daha zengindir. Buna karşın Yörgüç Paşa Külliyesi'nde yer almakla birlikte günümüze ulaşamayan hanın II. Bayezid Külliyesi'nde bulunmadığı görülmektedir. Bu durum Edirne II. Bayezid Külliyesi'nin Yörgüç Paşa Külliyesi'nden daha geniş kitleye hizmet verebilecek şekilde planlanmış olması ile açıklanabilir.

Şekil 10. Edirne II. Bayezid Külliyesi Yerleşim Düzeni (Yüksel 1983)

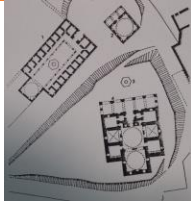
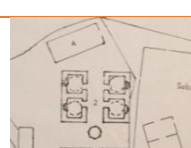
Amasya Hatuniye (Bülbül Hatun) Külliyesi (1509-1510): Amasya’da adını banisi II. Bayezid’in hanımlarından Bülbül Hatun’dan alan Hatuniye Mahallesi’nde inşa edilen Hatuniye Külliyesi (inşa tarihi kesin bilinmemekle birlikte) vakfiyesinden (1509-1510) hareketle 15. yüzyıl sonuna tarihlendirilebilir (Yüksel 1983: 34-36; Yüksel 1997: 500-501) serbest düzende (Şekil 11). Yeşilirmak’ın güneyinde inşa edilen külliye sıbyan mektebi, imaret ve çeşmeden oluşmaktadır. Yeşilirmak kenarında inşa edilmesi nedeni ile Yörgüç Paşa Külliyesi’ni çağrıştırmakla birlikte külliye yapı türü ve sayısı bakımından Yörgüç Paşa Külliyesi’nden farklılaşmaktadır.

Şekil 11. Amasya Hatuniye (Bülbül Hatun) Külliyesi Yerleşim Düzeni (Yüksel 1997)

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yörgüç Paşa ve ailesinin (hanımı Şahbalu Hatun, kardeşi Hızır Hayrettin Paşa, oğlu Mustafa Bey ve Hızır Hayreddin Paşa’nın oğlu Mehmed Paşa) Amasya ve çevresinde imar faaliyetlerinde etkin oldukları ve Amasya’da cami, mescid, medrese, imaret, türbe, hamam ve bir handan oluşan toplam 16 yapı inşa ettirdikleri bilinmektedir. Ancak bu yapıların çoğu (Yörgüç Paşa Külliyesi içerisindeki medrese, hamam, imaret ve han dahil) doğal afetler ve insan eliyle yapılan tahribatlar sonucunda günümüze ulaşamamıştır. Paşa ve ailesinin 15. yüzyılda yaklaşık altmış yıllık bir zaman diliminde Amasya kentinin imarına sağladığı katkılar inşa ettirdikleri yapılar ile Hızır Hayreddin Paşa ve Mehmed Paşa’nın adları ile anılan iki mahalle bulunması kanıtlanmıştır. Paşa’nın kardeşi Hızır Hayreddin Paşa’nın kentin kuzeybatı çıkışında Selçuklu Dönemi’nde Hacılar Meydanı olarak bilinen mahalleye, Hayreddin Paşa’nın oğlu Mehmed Paşa’nın kentin kuzeydoğu çıkışında bir mahalleye, oğlu Mustafa Bey’in kentin kuzeybatısındaki Yakutiye Mahallesi’ne ve Paşa’nın da kentin Tokat Kapısı olarak bilinen güney çıkışında Gök Medrese Mahallesi’nde inşa ettirdikleri eserlerin (Bkz. Şekil 3); kentin sosyal ve ticari açıdan stratejik noktalarında oldukları söylenebilir. Paşa ve ailesinden bey, paşa ve hatun statüsüne sahip kişilerin banilikleri Amasya kenti ile sınırlı kalmamış; Samsun, Tokat ve Çorum gibi yerleşimlerde de farklı yapıların inşası ile sürdürülmüştür. Bu bağlamda İznik ve Bursa çevresinin imarında aktif olan Çandarlı ailesi, Merzifon ve İstanbul’un imarında büyük katkıları olan Köprülü ailesi ile Yörgüç Paşa ve ailesi arasında bir benzerlik kurulabilir.

Bursa Yıldırım Bayezid Külliyesi (1390)		x	x	x				x		x		x	x	x		x				F
Bursa Yeşil Külliye (1419)		x	x	x				x		x		x	x	x	x			x		
Bursa Muradiye Külliyesi (1425-1426)		x	x	x				x	x		x		x	x						
Amasya II. Bayezid Külliyesi (1486)			x	x		x		x		x		x	x		x			x		
Edirne II. Bayezid Külliyesi (1488)			x	x		x		x	x	x		x	x	x	x			x		
Amasya Hatuniye (Bülbül) Külliyesi (1509-1510)x			x	x		x							x					x		
Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi (1430)			x	x		x		x	x	x	x	x	x	x				x		

KAYNAKÇA

Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akyurt, Y. (1947). *Amasya Şehri*, Türk Âsâr-ı Atıkası Binalarına Ait Tarihi Mecmua, Sayı: 8, s.33-37, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Altun, A. (1978). *Anadolu'da Artuklu Devri Mimarisinin Gelişimi*, s.14-15, İstanbul.

Altun, A. (1981). *Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi Üzerine Bir Deneme*, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kitabı, Kütahya.

Anonim (1948). *Amasya, İnönü Ansiklopedisi*, Sayı:1, s. 242-251, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Anonim (1972). *Amasya, Türkiye' de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Cilt: 1, s. 216-322, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Anonim (1981). *Amasya, Yurt Ansiklopedisi*, Sayı: 1, s. 407-507, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Aşıkpaşaoğlu (1992). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi* (Haz: Nihal Adsız), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Aydoğdu, G. (1997). *Amasya Mezar Taşları*, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Ayverdi, E. H. (1989a). *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*. Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Ayverdi, E. H. (1989b). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451-1481)*. Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Baltacı, C. (1976). *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, s. 463-484, İstanbul.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri* Defter No: 387 Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- Bilge, M. (1984). *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 163 İstanbul.
- Cantay, G. (1992). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Çam, N. (1988). *Adana Ulu Camii*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Demiral, A. (1954). *Resimli Amasya Salnamesi*, Ankara: Güney Matbaacılık Yayınları.
- Dikmen Ç. B. ve Toruk F. Arşivi.
- Durukan, A. (1988). *Balat İlyas Bey Camii*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Eldem, H. E. (1911). *Yörgüç Paşa ve Evladına Ait Birkaç Kitabe*. Tarihi Osmanlı Encümeni Mecmuası. Sayı: 9, s. 530-541.
- Erat, B. (1987). Amasya II. Bayezid Külliyesi Hacettepe Üniversitesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 1-2, (1999). (Haz: Z. Kurşun vd.), s. 66-67; 96, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gabriel, A. (1934). *Monuments Turcs d'Anatolie (Amasya, Tokat, Sivas)*, Paris.
- Goodwin, G. (1993). *A History of Ottoman Architecture*, London.
- Gün, R. (1993). Amasya Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. 19. Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Gürbüz, A. (1993). Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde 16. Yüzyılda Amasya Sancağı *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 240, Ankara
- Hamilton, W. (1842). *Researches in Asia Minor Pontus and Armenia* (Haz: John Murray) London.
- Hoca Sadettin Efendi, (1999). *Tacüt Tevarih*, (Hazırlayan: İ. Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 157-177.
- Hüsametdin, H. (1911). *Amasya Tarihi 1*, İstanbul: Necm-i Hikmet Matbaası.
- Hüsametdin, H. (1927). *Amasya Tarihi 3*, İstanbul: Necm-i İstiklal Matbaası.
- Hüsametdin, H. (1986). *Amasya Tarihi 1*, (Sadeleştiren: A. Yılmaz, M Akkuş) Ankara.
- Karabiberoğlu, Ü. (1997). Kastamonu İsmail Bey Külliyesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Karamağaralı, H. (1976). *Kayseri Huand Hatun Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülahazalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, s. 199-243, Ankara.
- Kuran, A. (1979). Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler, *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi* (İstanbul 15-20 Ekim 1973), s. 796, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Yayınları, İstanbul.
- Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu (1861)*. Amasya ve Amasya Kalesi
- Neşri, M. (1995). *Kitab-ı Cihan-numa* (Hazırlayan: F. Reşat Onat, M. A. Köymen), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Renda, G. (1974). *Amasya II. Bayezid Külliyesi'ndeki Muvakkithane*, Sanat Tarihi Yıllığı Sayı VI, s. 181-207, Ankara.

- Solakzade, M. Ç. (1989) *Solakzade Tarihi*, (Hazırlayan: Vahid Çabuk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicil-i Osmani*, 5, (Hazırlayan: Nuri Akbayan), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şimşirgil, A. (1995). *Rum Beylerbeyi Yörgüç Paşa'nın Hayatı ve Vakıf Eserleri*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı, s.460-466, Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Şimşirgil, A. (1996). *XVI Yüzyılda Amasya*, Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı: 10,s. 84, 187-210, İzmir.
- Toksoy, C. (1999). Yörgüç Paşa, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Sayı: 2, s. 677, , İstanbul.
- Toruk, F. (2002). Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toruk, F. (2005a). Bani Yörgüç Paşa ve İmar Faaliyetleri, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XXIX, s.107-133, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları Ankara.
- Toruk, F. (2005b). Amasya Kentinin Fiziksel Oluşum Sürecinde Saray Olgusu, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 29,s.429-449, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 434-439 Ankara.
- Toruk, F. (2006). Yörgüç Paşa Vakfiyesi, *Bilge Dergisi*, Sayı:48, s.16-26, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Toruk, F. (2008). Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 31, s. 35-70
- Tüfekçioğlu, A. (1997). Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazının Kullanımı, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Unat, F. R. (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Urak, G. (1994). Amasya Türk Devri Şehir Dokusu, Yapılarının Analizi ve Değerlendirilmesi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uysal A. O. (1991). Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1927). *Tokat ve Amasya Vilayetlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa. İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1968). Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, *Belleten XXXII*, s. 191-245, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)* (Yörgüç Paşa Vakfiyesi, Defter No. 747, Sıra No: 245, Çeviri Defter No: 2132, Sıra No: 245; Yörgüç Paşa Kardeşi Hacı Hayrettin Hızır Paşa Vakfiyesi, Mücedded Anadolu: Defter No: 609, Sıra No: 272, Çeviri Defter No: 609, Sıra No: 272; Yörgüç Paşa Oğlu Mustafa Bey Vakfiyesi, Defter No: 747, Sıra No: 246, Çeviri Defter No: 747, Sıra No. 247).
- Lenep V. H. (1870). *Travels in Asia Minor*, London.
- Yenişehirlioğlu, F. (1989). XIV.-XV. Yüzyıl Mimari Örneklere Göre Bursa Kentinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişimi, *IX. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, A. (1987). Amasya'nın 1 Numaralı Şeri_i Sicili, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, s.10, İzmir.
- Yılmaz, A. (1990). Samsun Kazasının İdari İktisadi ve Sosyal Durumu (1485-1520), *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yüksel İ, A. (1983). *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Yüksel İ, A. (1997). Hatuniye Camii Amasya'da XV. Yüzyılın Sonlarında veya XVI. Yüzyılın Başlarında Yapılmış Cami, *İslam Ansiklopedisi* Cilt: 16, s 500-501, İstanbul.
- URL 1 Yörgüç Paşa ve Yörgüç Paşa Cami, TDV *İslam Ansiklopedisi*, Müellif: Fahameddin Başar, s. 566-567 <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/43/C43014127.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.2019)

URL 2 Dikmen Ç. B. ve Toruk F. (2019). Amasya Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi, *International Social Sciences Studies Journal*. Vol. 5, Issue: 39, pp. 3627-3655 (Erişim Tarihi: 23.07.2019)

URL 3 <http://www.amasya.bel.tr/icerik/459/1889/yorguc-pasa-camii.aspx> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

URL 4 <http://www.amasyakulturturizm.gov.tr/TR-59529/yorguc-pasa-camii.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

URL 5 http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/yorguc-pasa-cam__ (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

URL 6 www.googleearth.com.tr (Erişim Tarihi: 12.02.2019)

URL 7 <https://islamansiklopedisi.org.tr/yesilcami-kulliyesi--bursa> (Erişim Tarihi: 09.07.2019)